№ 20 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 29 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ 1919 ՏԱՐԻ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 29 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ № 20

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՁԱՅՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

Օրգան Հայ Ժողովրդական Կուսակցութեան Կենտրոնական Կոմիտէի

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր առ. ժամը 9-ից մինչեւ 3-ը։ Յօդուածները պէտք է գրուած լինեն պարզ և մի երեսի վրայ։ Յօդուածները կարող են ենթարկուել փոփոխման և կրճատման։ Ընդունուած յօդուածները, որոնց տակ չէ գրուած վարձատրութեան պահանջ՝ կը համարուեն ձրի։

ԳԻՆՆ Է 70 ԿՈՊԷԿ

Յայտարարութիւններն ընդունւում են ամեն լեզուով՝ տողատեղին առաջին երեսում 75 կոպ., իսկ վերջին երեսում՝ 50 կոպ. Բժիշկների և աշխատանք փնտրողների համար որոշ զեղչ։ Մահազդի համար 15 ռուբլի։ Յայտարարութիւնները նոյն օրուայ թերթի համար ընդունւում են մինչեւ ժամը 2-ը։

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
1919 թ.
ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՁԱՅՆ
ՕՐԱԹԵՐԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 1-ԻՑ ՆՈՐ, ՄԵԾԱՑՐԱԾ ԴԻՐՔՈՎ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է.

1 ամիսը . . . . 10 ռուբ.
3 » . . . . 25 »
Հատավաճառ . . . . 70 կոպ.

Հասցէն՝ Тифлисъ, Головинскiй пр. № 25.
Գրասենեակը բաց է ամեն օր առաւ. ժամը 9-ից մինչեւ 3-ը, բացի կիրակի և տօն օրերից։ Телефонъ 10—99.

ԱԶԴ

Հայ Ժողովրդական Կուսակցութեան բոլոր անդամները յունուարի 2-ից հրաւիրւում են Կուսակցութեան բիւրօն (Головинскiй пр. 25) ստանալու կուսակցական-անդամակցական վկայականներ 1919 թ. համար. ●.16

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆ
Նախկին ասիստենտ Բերլինի եւ Մոսկուայի համալսարանների կլինիկաների։ Մասնագէտ ներքին հիւանդութիւնների—թոքախտի և սրտի. Ընդունելութիւնը՝ իր բնակարանում և լոյսի ու էլեկտրաբուժական կաբինետում։ Հետազօտութիւնը և բժշկութիւնը X ճառագայթներով։ Ամեն օր, 9—1 և 5—8 ժամը երեկ. Բեհբութովսկայա փ., № 23։ Հեռ. 7—92։ 100—44

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Յ. ՄԵԼԻՔ-ՆՈՒԲԱՐԵԱՆ
(Նախկին Դավոս սանատորիայի ասիստենտ)։
Ներքին և երեխայոց հիւանդութիւնների մասնագէտ, թոքերի և սրտի հիւանդ.։ Ընդունելութիւնը ամեն օր երեկոյեան ժամը 5—7-ը, Սոլոլակ, Բոլշեւսկայա 3, հեռ. 16—69։ (т. о.) 100—62

ԲԺԻՇԿ
ԳՐ. Ց. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ
Նախկին ասիստենտ Ժընեւի համալսարանի կլինիկաների և պրոֆես. Oltramare-ի վեներական հիւանդութիւնների մասնագիտական բուժարանի։
ՆԵՐՔԻՆ և ԿԱՆԱՆՑ հիւանդութիւն. մասնագէտ ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ (ՍԻՖԻԼԻՍ, ներարկումն «606»-ի և «914»-ի), ՄԻԶԱՄՆՈՒԱԿԱՆ (ՀԻՆ և ՆՈՐ ՏՐԻՊԵՐ և նրա կոմպլիկացիաները) և ԿԱՇՈՒԻ ցաւերի։
Ելեկտրաբուժական կաբինետ
Ընդունելութիւնն ամեն օր, առաւ. ժ. 10-ից 1-ը, երեկ. 4-ից 6-ը։ Կիրակի օրերը միմիայն ժ. 12-ից [illegible], № 14. 100—53

ԹԻՒՐՔԻԱՆ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

ԱԶԳԵՐԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Կ. Պոլսի «Արիամարտ» թերթը, խօսելով Հաշտութեան Համաժողովից հայ ազգի սպասելիքների մասին, ի միջի այլոց ասում է.—«Համակրութեամբ և երախտագէտ սրտով ենք ողջունում այն ձայնը, որ հնչեց Նոր Աշխարհից։ Վաց ամբողջ դար է, որ մենք, մեր ամբողջ ուժովը ձգտում ենք դէպի ազատութիւնը։ Այդ երկար դարերի ընթացքում տեսանք մենք մի բռնակալից միւսի ձեռքը, կրեցինք տանջանքների ամեն ձեւերը՝ զօրեղների ճանկերի մէջ բռնուած, ստնատակ եղանք բարբարոսների առաջ և այդ Նրա համար, որ փոքր ինչ լոյս էինք ցանկանում միայն։ Բարբարոս ազգերը իրար հետ մրցում էին մեզ ոչնչացնելու համար։ Նրանք կամեցան ոչնչացնել մեր ցեղը և ազատութեան ճիչը խեղդել գազանութիւններով։ Բայց չյաջողուեցին։ Դիմացանք մեր բոլոր տանջանքներին և մեր օրհնասի մէջ վերածնած՝ Նոր Կեանքին ենք պարզում դէպի մեր ձեռքերը»... («Արիամարտ»)

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ Կ. ՊՈԼՍՈՒՄ

Երկու ամիս է միայն, որ Կ. Պոլսում կարողացել են վերսկսել հայերէն ներկայացումները։ Բեմ են հանւում աւելի յաճախ պատմական պիէսաներ հայ անցեալից։ («Նոր Կեանք»)

«ԲՈՂՈՔ»

Թիւրքական «Աթի» թերթը բողոք է բարձրացրել այն բանի դէմ, որ իբր թէ մօտ 2500 իթթիհատականներ են ձերբակալուել և դատի ու պատժի են ենթարկւելու, որպէս կոտորածների հեղինակներ և ջարդարարներ։ «Թիւրք ազգը—գոչում է նա—չի կարող հանդուրժել այդպիսի բռնութեան»։ Օրէնքի խստութեամբ, աւելացնում է նա, թող ենթարկուեն վայրագութիւնների հեղինակները, բայց թող «թացն էլ չորի հետ չայրուի»։ „Ցաւալի է,‟ ասում է ֆրանսերէն թերթը—լաւ ասած է դա, բայց գործադրուեց արդեօք նոյնը հայերի վերաբերութեամբ։ Բացի դրանից, ժամուլի բոլոր հերքեց այդպիսի կաշառական ձերբակալութիւնների լուրը և „Աթին‟ իզուր է պրովոկատորութեամբ զբաղւում‟։ («Ren.»)

ԼԵՀԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Կ. Պոլսի „Արիամարտ‟ թերթը գրում է.—„Հայաստան և Լեհաստան... Այդ երկու երկիրներ, որոնք միեւնոյն վիճակն են ունեցել, երկուսն էլ տանջուել են միեւնոյն վշտովը, միեւնոյն գաղափարի համար և զգուել են միեւնոյն երազը։ Երկու դժբաղդ երկիրներ, որոնք, թէեւ հեռու միմեանցից, կապուած են եղել իրար հետ, սակայն միեւնոյն հաւատքի կապերով և դէմքերին դարձրած դէպի միեւնոյն Արշալոյսը...

Լեհաստանը, օրօրան մեծ մտքերի և մեծ երազների, բաժան-բաժան եղաւ երեք տէրութիւնների միջև, որոնք ամեն միջոցներով աշխատեցին և խեղդեցին նրան, որպէս զի չվերածնուի այլեւս, և ամեն անգամ, երբ մտածեց նա իր ապագայի մասին հոգալ, ամեն անգամ կոտորածներ սարքեցին նրա զաւակների մէջ։

Այդպէս եղաւ անա մի ամբողջ դար Լեհաստանի կեանքը։ Սպանեցին նրան, որ մոռանայ իր մայրենի լեզուն, հալածեցին և ցրիւ տուին, որովհետեւ չէր կամենում ծունկ չոգել իր դահիճների առաջ, մոռանալ իր պատմութիւնն ու իր աւանդութիւնները։ Եւ այդ ամենին դիմացաւ նա, որպէս զի չկորցնէր իր երկրի սահմանները, իր մշակոյթիւնից...

Լեհաստանը—դժբաղդ, բայց քաղաքակիր երկիր է, որովհետեւ թէեւ նա ազատուել է մեզ չափ, այսօր սկսում է վերածնուել իր մոխիրներից, փշրել իր շղթաները, լայնացնել իր սահմանները և պարզել թեւերը՝ նրա տակ ժողովելու համար իր որդիներին...

Եւ մենք, որ ականատես ենք մեր կրտսեր եղբօր այդ վերածնութեանը, չենք կարող չըյայտնել մեր խնդակցութիւնը։

Որովհետեւ, նրա վերածնութիւնը ողջունելով, ողջունած ենք լինում նոյնպէս և մեր վերածնութիւնը, «որովհետեւ զաղգակից ենք մենք իրար—Լեհաստանն ու Հայաստանը»... («Արիամարտ»)

ՍԻՒԱԶԻՈՒՄ

Ինչպէս հաղորդւում է թերթերին, այժմ Սւազի մէջ կայ 200 թիւրքացրած հայ ընտանիք [illegible] ... գտնուած են արուած և բերուած Տարբերդից, Դիւրիգից, Մալիից, Սասունից և Օրդուից։ Տեղացի հայերից հազիւ մնացել է միայն 3 կամ 4 ընտանիք։ Կան մի քանի փախստականներ էլ՝ ցրուած լեռների մէջ, ուր նրանք ապաստանել են կոտորածներից ի վեր... («Ren.»)

ՈՐԲԵՐԸ ԵՒ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

Մեծ շարժում և եռանդագին աշխատանք է սկսուել Կ. Պոլսում՝ հաւաքելու և խնամելու, երկաթ հանելու և հարեմներից դուրս քաշելու հարիւրաւոր որբերին ու կանանց։ Իւրաքանչիւր թաղի մէջ կազմուած են «Որբախնամներ», «Կարմիր Խաչեր», ստեղծուել է մի կենտրոնական Որբախնամ Մարմին, ձեռնարկուել է հանգանակութեան և, ի պատիւ մեր պոլսահայ եղբայրներին պիտի ասել, որ այդ գործունէութիւնը ընթանում է մեծ յաջողութեամբ։ Ազգը դումարներ են նուիրում շատ հարուստներ, երբեմն ամսական մինչեւ 150 ոսկի տալով, յաճախ ստանձնելով որբերի ծախսը հոգալու։ Թաղերի մէջ բոլոր մեծ շէնքերը վերածուած են որբանոցների։

Միւս կողմից սկսուել են վերադարձուել բոլոր դպրոցները, ընկերութիւններն ու լսարանները, օրէցօր աճում է թերթերի թիւը և ընդհանրապէս վերածնութեան մի աշխոյժ գործունէութիւն է սկսել ամեն կողմ։

ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԵՆ

Արեւելեան բանակի ընդհ. հրամանատար դ'Էսպրէ, Աֆիոն-Գարահիսարից ... [illegible] ... Զօրա-

ԿԱՐԵՒՈՐ ԼՈՒՐԵՐ

Գերմանական գաղութների խնդիրը։
Հայաստանի անկախութիւնը։
Ֆրանսիան պահանջում է միացեալ Ռուսաստան։
Լուրեր Թիւրքիայից։
Ժողովուրդների լիգայի հարցը հաշտարար կոնֆերանսում։

վարը տեղեկութիւն ուղած է տեղին ոչ-թիւրք բնակչութեան, հայերու, յոյներու, հրէաներու մասին։ Վալին, հաստատելէ վերջ թէ երկար տեւնէ ի վեր կը պաշտօնավարէ, պատասխանած է թէ հայերը պատերազմի պատճառով տեղահան եղած են։ Զօրավարը [illegible] ... 500 տուն հայերէ միայն 120 տուն մնացած է։ Գիւղէն, որ վալին պատասխանատու է հայերու տեղահանութեան համար։ Վալին զօրավարին սկսած է զօրավարին խօսքերուն առջեւ։ Հայերը այդ վալին, որ կը կոչուի Ջեզերլի պէյ, պաշտօնանկ եղած է։ Անոր դէմ 50-է աւելի հոգի զատ բացած են»։ („Ժողով.‟ և „Ն. Կ.‟)

ՂՈՆԻԱՅՈՒՄ

Իզմիրի առաջնորդարանի կողմից Պոլիս ստացուել է Ղոնիայում եղած հայերի մասին մի տեղեկագիր, որի մէջ ասուած է «... Եկեղեցին կառավարութեան կողմէ փլցուած ըլլալով, ժողովուրդը զրկուած է կրօնական պաշտամունքէ։ Կուսակալը չի թողուր պաշտամունքի համար տուն մը տրամադրել։ Ղոնիայի մէջ գտնուող տարագիր հայերու թիւն է 20,000-է աւելի... Գազգըլի մէջ մէկ տարի առաջ 600 հայերէն 300 մեռած են անօթութենէ և տառապանքէ... Շրջակայ գիւղերու մէջ կը գտնուին մեծ թուով հայ որբեր և որբուհիներ»։ «Նոր Կեանք»

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ, ՅԱԿՈԲ ՏԵՐ-ՅԱԿՈԲԵԱՆ, ՍԱՐԳԻՍ ՍՐԻՆՑ

Դրտկանութեան մէջ յայտնի այդ դէմքերը Պոլիս են վերադարձել։ Ուրախալի է յայտնել, որ Թիւրքիայ յայտնի երգիծող «Մռայլուկ» համակրելի հեղինակ Երուանդ Օտեանը կենդանի է մնացել և վերսկսել է իր գրական գործունէութիւնը։ („Նոր Կեանք‟)

ՏԱՐՍՈՆԻ ՀԱՅԱՐԵՒՈՐ ԻՍԼԱՄԱՑԱԾ ՀԱՅՈՒՀԻՆԵՐԸ

Տարսոնէն գրուած Զօմանի

մը.—„Սիրտս կտոր կտոր կըլլայ երբ Պոլսոյ մէջ մէկ երկու խլամացած հայուհիներու երեան ելնելը կը լսեք և կը գրէք։ Հապա մենք հոս ինչ ընենք, երբ կը տեսնենք որ անհաշիւ հազարաւորներ կան հոս, գիւղացիական կանանցներու, հարուստներու և տեղացի ֆէլլահներու ... ձեռքն եղած, ուրիշներն իբր հարճ կամ աղախին‟... („Նոր Կեանք‟)

ԷՆՎԵՐ ՓԱՇԱՅԻ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

„Կոզապանը Էնվեր չորս տարուան մէջ 320 կտոր կալուած գներ է Պոլսոյ մէջ, տուներ, խաներ, խանութներ և հողեր‟... („Նոր Կեանք‟)

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐԻ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջին ստացուած լուրերի համաձայն, Դաշնակիցները վերաբերւում են Կովկասին ամերիկացիների օգնութեան տեսակէտով։

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Բաքուից և ուրիշ քաղաքներից Թիֆլիսի համալսարանի վարչութեան առաջարկուած է տեղափոխել համալսարանը։ Բաքուի քաղաքից խոստացել են, ի թիւս այլոց, տալ համալսարանի բոլոր նիւթական անհրաժեշտ միջոցները, ապահովել թէ նրա դասատուների լիակատար կազմը և թէ ընդարձակելով հիմնարկութեան բոլոր ճիւղերը։

ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐԻ ԶՕՐՔԻ ՇՏԱԲԸ

Կամաւորների զօրքի շտաբը տեղը կունենայ նաև Բաքւում, ուր արդէն համապատասխան գործողութիւններ են կատարւում նրա կազմակերպման համար։

Բաքուի շտաբում կը հրատարակուի „Извѣст. Добр. Армiи‟ թերթը։

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ — Թիֆլիս, 29 յունուարի

Չ՚ԽՈՐԱՑՆԵՆՔ ԱՆԴՈՒՆԴԸ

Երէկ մենք արտատպեցինք մեր թերթում վրաց սոցիալ-դեմոկրատների օրգան «Էրթոբա»-ի մի յօդուածը, որ վերաբերում է Հայ Ժողովրդական Կուսակցութեան բռնած դիրքին ապագայ քաղաքային ընտրութիւնների հանդէպ։ Մեր ցանկութիւնն էր տալ ընթերցողին պարզ պատկերն այն իրողութեան, որ այժմ գոյութիւն ունի հայ-վրացական յարաբերութիւնների մէջ։ Մեր մտադրութիւնն էր ներկայացնել քաղաքական և հոգեբանական այն սոսկալի կուրութիւնը, որ ներկայումս վրաց թերթերի ճնշող մեծամասնութեան հիմնական յատկութիւնն է դարձել։

Չէինք կարող պահանջել, որ այս ծանր ու խառնաշփոթ պայմաններում մարդիկ պահպանեն իրենց հոգեկան հաւասարակշռութիւնը, քանի որ այդ բանի համար հարկաւոր է լինել ազգային ուժեղ կամքի տէր և պատմական անցուդարձին նայել իբրև մի բնական երևոյթի, որի անիւը այսօր այստեղ է, վաղը մի ուրիշ տեղ։

Բայց կարող էինք պահանջել և պահանջում ու սպասում էինք, որ գէթ հայ ժողովուրդը առհասարակ և Թիֆլիսի հայ ազգաբնակութիւնը մասնաւորապէս՝ վրաց թերթերը որպէս վրաց ժողովրդի մտքերի և ապրումների արտայայտողներ՝ ցոյց կը տար աւելի հանգիստ, լուրջ և արդարամիտ վերաբերմունք, քան այն ամենը, ինչ որ մենք տեսնում ենք հայ-վրացական կոնֆլիկտի օրից մինչև այսօր։

Պատահական չէր, որ մենք այս անցուդարձի ամբողջ ընթացքում այնքան կարևոր նշանակութիւն ենք տուել վրաց մամուլին, տեղ տալով նրա բոլոր արտայայտութիւններին հայերի մասին մեր թերթի էջերում։

Մենք ցանկացել ենք տալ հայ ընթերցողին վրաց մամուլի լիակատար պատկերը, որպէսզի նա լաւ ըմբռնի և պարզ հասկանայ, թէ ինչ դրութեան կարող է հասցնել գիտակից մարդկանց նրանց գիտակցական կուրութիւնն ու ճշմարտութեան հետ գործ չունենալու յամառ ցանկութիւնը։

«Էրթոբա»-ի երէկուայ յօդուածը նոյն հիւանդութեան արտայայտութիւններից մէկն է։ Ցաւալին այն չէ, որ այդ յօդուածը սկզբից մինչև վերջը զրպարտութիւն է և սուտ։ Ցաւալին այն է, որ նա դիտաւորեալ զրպարտութիւն է, և, որ գըլխաւորն է, գրուած է հայ ժողովրդի ազգային արժանապատւութեանը մի նոր վիրաւորանք հասցնելու դատապարտելի նպատակով։

Այս միայն և ուրիշ ոչինչ։

Այն ծանր ու խայտառակ պայմաններում, որ ստեղծուել են հայ տարրի համար Թիֆլիսում, հայութիւնը չէր կարող հանգիստ սրտով ու անխռով մտքով մտնել ընտրական տուփերին և տալ իր քուէն նրանց, որոնք պիտի պաշտպանեն իր ազգային և իր ընդհանուր քաղաքացիական շահերը. որովհետև նա տեսնում էր, որ չկան, հրապարակից հեռացուած են բոլոր այն երաշխաւորութիւնները, որոնք կարևոր են, որպէսզի ընտրողը գիտենայ և հաւատայ, որ մտնելով քուէատուփերին՝ նա կատարում է իր վրայ դրած քաղաքացիական որոշ պարտականութիւն և ոչ թէ խաղալիք է դառնում ուրիշների ձեռքում, որոնք օգտուելով նրանից զօրեղացնում են իրենց սեփական դիրքերը։

Կան արդեօք այսօր, ներկայ քաղաքական ընտրութիւններին, յիշեալ երաշխաւորութիւնները։ Կարող է արդեօք հայ մտնել քուէատուփերին այն պարզ և անվիճելի գիտակցութեամբ, որ նա կատակերգութիւն չի խաղում, այլ իր պարտքն է կատարում յօգուտ իր և իր շրջապատի։

Մենք կասենք, որ ոչ։ Չկայ։

Եթէ՞ այդպէս է, ապա էլ ինչու պիտի հայը մասնակցի ընտրութիւններին, ինչու պիտի նա, մինչև այսօր ճնշուած, անարգուած, իրաւազուրկ արուած և օրէնքից դուրս յայտարարուած գնայ և իր քուէն տայ ներկայացրած ցուցակներին, երբ նա գիտէ, որ դրանով ոչինչ չի անում, և երբ նա գիտէ, որ այն ժամանակ, երբ ինքը մասնակցում է ընտրութիւններին, իր նմանների գերագոյն մասը ինչ-ինչ պատճառներով ցուցակները չմտցուած լինելով չի մասնակցում ընտրութիւններին։

Թող գիտակցեն այս ամենը նրա, որոնք միամիտ ու տափակ դատողութիւններով են ջանում բացատրել քաղաքական բոլոր անցքերը, ի բաց չառեալ և միջազգային փոխ-յարաբերութիւնների փոփոխութիւններն ու նրանցից առաջ եկող բարդութիւնները։

Մենք շատ բան չենք պահանջում։

Մենք պահանջում ենք միայն և միմիայն քիչ աւելի լուրջ և արդարամիտ վերաբերմունք դէպի մեզ և ցանկանում ենք, որ այդպիսի անհիմն ու անմիտ յօդուածներով էլ աւելի չըխորացնի այն անդունդը, որ այսօր բացուել է մեր երկու ժողովուրդների մէջ շնորհիւ երկու կողմերում բոյն դրած ազգայնական և [illegible] տարրերի։

ՀՌՉԱԿՈՒՄՆ ՄԻԱՑԵԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

Սրտի անհուն հրճուանքով կաւետենք հայ ժողովուրդին, թէ այս երեքշաբթի օր, 17 դեկտ. 1918 թուին, Բարիզի մէջ հռչակուեցաւ պատմական Միացեալ Հայաստանի անկախութիւնը, մէջն ըլլալով նաև Կիլիկիան, ինչպէս Միլի գործակալութիւնը պաշտօնապէս կը հաղորդէ։

(«Վերջին Լուր»)

ՄԻԱՑԵԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԱՀԼԻՃԸ

Միացեալ Հայաստանի անդրանիկ դահլիճը կազմուեցաւ Պօղոս Նուբարի նախագահութեան տակ։ Նախարարական պաշտօնի կոչուած են Երուանդ Աղաթոն, Եարուք Արթին (փաշայ) և Մինաս Չերազ։

(Վերջին Լուր)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆՆԵՐԸ

Միացեալ Հայաստանի նորակազմ կառավարութիւնը դեսպաններ կարգեց անգլիական, ֆրանսիական և ամերիկեան կառավարութեանց մօտ։

(Վերջին Լուր)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

Մասնաւոր աղբիւրէ կը լսենք թէ հայկական դահլիճին մէջ հետևեալ անձնաւորութիւններն ալ կան.

Արտաքին գործոց՝ Նորատունկեան Գաբրիէլ, ներքին գործոց՝ Ոսկան Մարտիկեան. կրթական՝ Արշակ Չօպանեան։ Ռուսահայեր ևս կը մասնակցին դահլիճին մէջ։ (Վ. Լուր)

ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ

Օդեսայի թերթերի ասելով, Պարիզից անթել հեռագիր է ստացուել, որի համաձայն պատգամաւորների ժողովը միաձայն ընդունել է ամբողջական և անբաժան Ռուսաստանի վերականգման գաղափարը։ Կլեմանսոն այդ առթիւ մի հրաբորբոք ճառ է արտասանել, արժանանալով որոտընդոստ ծափերի։ Կլեմանսոյի ճառի էութիւնն է ամբողջական և անբաժան Ռուսաստանը վերականգնելու և բոլշևիզմը շրջափակելու համար Դաշնակիցները պէտք է ամեն զոհողութիւն անեն։

ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ ԵՆ ՊԱՏԺԵԼ ՀԱՅՈՑ ԴԱՀԻՃՆԵՐԻՆ

«Թա՛ խըդմուս» թերթը ստոյգ աղբիւրից հաղորդում է, որ Դաշնակից զինուորական [illegible] Բ. Դռնից պահանջել է՝ պատժել հայոց դահիճներին, որոնց մէջ կան նահանգապետներ, կառավարիչներ և պաշտօնեաներ։

ՌՈՒՍԱՑ ՀԱՐՑԸ ԿՈՆՖԵՐԱՆՍՈՒՄ

(Հաղորդագր. հաշտարար (կոնֆերանսի).

Ռուսական հարցի քննութեան որոշումը բարձրագոյն խորհրդակցութեան մէջ մեծ յաջողութիւններ առաւ լիակատար համաձայնութեան գալու գործում։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Բաթումում հրատարակող «Наше Время» թերթի 18-ի համարում կարդում ենք հետևեալ հետաքրքրական տեղեկութիւնները.

◆ Սև ծովի ափերը գրաւում են Կամաւորական բանակի կողմից։

◆ Դեկտեմբերի 29-ին Սոչին գրաւուեց Կամաւորական բանակի կողմից։

◆ Դեկտեմբերի 31-ին Փոթին գրաւեցին կոզակների երկու գունդ։

◆ Այս օրերս սպասւում է Կամաւորական բանակի [illegible] Բաթումում։

◆ Արդէն Բաթում են հասել 20,000 անգլիական զինուորներ։ Անընդհատ գալիս են նորանոր ուժեր։

◆ Թիֆլիսում կան 5,000-ից աւելի անգլիացիներ։ Երկու էշելոն ուղարկուել է Ռազմավիրական ճանապարհով։ Թիֆլիսի կայարանի կոմենդանտ է նշանակուել անգլիական սպայ։

◆ Յանուարի 12-ին Թիֆլիսում սպասւում էր անգլիական ընդհանուր-նահանգապետի նշանակումը։

◆ Յանուարի 7-ին Թիֆլիսում ստացուել է Բաթումի անգլիական ընդհանուր-նահանգապետի հետևեալ հեռագիրը. «Առաջարկում եմ հայերի հետ հաշտութիւն կնքել 24 ժ. ընթացքում. վերադարձնել բոլոր ռազմագերիներին և քաղաքը յանձնել անգլիական իշխանութեան։

◆ Անգլիական հրամանատարութիւնը Թիֆլիսում հաւաքում է ծառայողներ Անդրկովկասեան երկաթուղու համար։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՎՐԱՑ ՀԵՌԱԳՐԱԿ. Գ[illegible])

ԲՈԼՇԵՒԻԿԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Գերմանական գաղութները

ՄՈՍԿՈՒԱ, 27 յուն.—Կարևոր որոշումների պատճառով, որպիսին ընդունուած է երէկ հինգ մեծ պետութիւնների կողմից կոնֆերանսում, բացիլով տեղեկութիւն է տրուած բոլոր երկրներին այն մասին, թէ գաղութների բախտը չէ որոշւում ստեղծուած գրաւումներով զինուորութեամբ։ Վերջնական որոշում չէ ընդունուած, սակայն Ռէյտերի Պարիզի թղթակիցը տալիս է հետևեալ հաղորդագրութիւնը.

Բրիտանական կառավարութիւնը համաձայն է Միջագետքի, Պաղեստինի և գերմանական գաղութների ապագայ բաղդի խնդիրները յանձնել ազգերի դաշնակցութեան քննութեան և որոշման, հենց որ նրանք կը կազմակերպուեն, որպէսզի չըխլուի հաշտարար կոնֆերանսի ժամանակ։

Ռուսական խնդիր

ԿԱՐՆԱՐՖՈՆ, 26 յուն.—Ռուսական խնդիրը յուզում է դիպլոմատների միտքը։ Հնարաւոր է համարւում, որ եթէ Ռուսաստանի դելեգատների ժողովը չկայանայ մինչև նշանակուած ժամանակամիջոցը, այն ժամանակ նա կը մերժուի մինչև մարտ ամիսը։

...տում, ժողովուրդների դաշնակցութիւն ստեղծելու հարցում, նախագահ Վիլսոնը ճառ արտասանեց, որը վերջացրեց հետևեալ խօսքերով.—«Մենք այստեղ չենք եկել պատերազմ վաստակելու, այլ հաստատելու բարձր նպատակի և մենք գործում ենք այդ ուղղութեամբ»։ Լլոյդ Ջորջը յայտնեց.—«Բաւական է ականատես լինել այն աւերումներին, որպիսին կատարել են գերմանացիները իրենց գրաւած վայրերում, որպէսզի ևս դառնայի կողմնակից այս ազնիւ գաղափարի, եթէ երբ և է կասկածելիս լինէի սորան»։ Օրլանդոն ընդգծեց կոնֆերենցիայի առաջիկայ որոշումների բոլոր կարևորութիւնը այդ խնդիրներում։ Լէոն Բուրժուան ասաց, որ այն զինուորները, որոնք ընկել են այս պատերազմում, մեռել են ոչ թէ իրենց հայրենիքի համար, այլ համաշխարհային խաղաղութիւնը ապահովելու համար, և նա բացատրեց այն բոլոր պատճառները, որով յաջողութիւն չունեցան Հաագի նախկին հաշտարար կոնֆերանսի փորձերը։

Այնուհետև կարդացուեցին մեծ պետութիւնների ներկայացրած պատերազմը խախտելու դէմ գրուած ծրագիրները, նաւահանգիստների միջազգային կառավարութեան և նաւային, երկաթուղային և բանուորական օրինագծերի մասին։

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Հաշտարար կոնֆերանսում

Հաշտարար կոնֆերանսի նիս-

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Գործադուլը վերջացած.—Տղիբուլի ածխահանքերում բանուորների գործադուլը վերջացել է յունուարի 27-ից աշխատանքները վերսկսել և այսուհետև ածխահանքից օրական արտահանուելու է 18 վագոն քարածուխ։

◆ Սպեկուլյացիայի մասին.—Թիֆլիսի դատաստանական պալատի դատախազը ներքին գործերի մինիստրութիւնից խնդրել է, որ կարգադրութիւն արուի, որպէսզի սպեկուլյացիային վերաբերող բոլոր գործերն ուղարկուեն իրեն։

◆ Վագոնների մակագրութիւնները.—Բաթումի և Թիֆլիսի միջև գործող մարդատար վագոնների վրայ մինչև օրս գրուած էր տաճկական մակագրութիւն, իսկ այժմ այդ մակագրութիւնները վերածուել են անգլիականի։

◆ Տաճիկ սպաներ սպեկուլեանտներ.—Բաղուից դէպի Բաթում ուղարկուող նաւթն ու ձէթը, որ

ԼՈՌԻ*)

(Պատմական տեսութիւն)

IV

Աշոտ Գ. թագաւորի կրտսեր որդին Գուրգէն անունով, որ փաղաքշօրէն կոչուել է Կորիկ, ըստ Վարդան պատմիչի 982 թ. իր եղբայր Սմբատ թագաւորից (977—989 թ.) ժառանգութիւն է ստանում Արևելեան Գուգարքում Տաշիր (Լոռի) գաւառը, Տաւուշ Ձորագետի (Ձորափորի) Սևորդիներով, Կայեան, Կայծոն և ուրիշ մի քանի բերդեր։ Այս Գուրգէնից սկսւում է Արևելեան Գուգարքում մի նոր հայ թագաւորական տոհմ, որ յայտնի է պատմութեան մէջ Կորիկեան կամ Աղուանից, երբեմն և Լոռուայ թագաւորութիւն անունով։

Գուրգէնի մահից յետոյ իշխում է նրա պատանի որդի Դաւիթը, Անհողին մականունով (989—1046 թ.), որ, ինչպէս գրում է ժամանակակից պատմիչ Սամիւէլ Տարօնեցին, իր պատանեկան տարիքում շքեղաշուք հասակ ունէր, գեղեցիկ, միանգամայն և իմաստուն և հանճարեղ, «հաճոյ Աստուծոյ և մարդկանց»։ Պատանի Դաւիթը չի բաւականանում իր հայրական ժառանգութեամբ, և ամեն ջանք գործ է դնում իր երկրի սահմաններն ընդարձակելու։ Նա արագ կերպով տիրում է Վրաց դաշտին, որ է Բարչալուի դաշտը. իրեն է գրաւում և Դմանիս քաղաքը (այժմեան Դամանիս գիւղը)։ Այդ ժամանակներում արաբները նուաճել էին Թիֆլիս և Գանձակ քաղաքները. պատանի Դաւիթն իրեն է հնազանդեցնում նաև Թիֆլիսի ամիրային իր քաղաքով։

Նա նոյնպէս նստում է Շամշուլդէ բերդում, որ Սմբատ Ա.-ի ժամանակից սկսած, ինչպէս տեսանք, Գուգարքի կեդրոնն էր. և հետևելով իր մեծ հօրեղբայր Սմբատ Բ. թագաւորին, որ շինել է տուել Անի քաղաքի հռչակաւոր պարիսպները և շէնքերով զարդարել այդ քաղաքը, Դաւիթ Անհողինն ևս հոգ է տանում իր մայրաքաղաքը, «մեծ քաղաքանիստ դղեակը», որ իր դիրքով էլ նման է Անի քաղաքին, արքայավայել կերպով զարդարելու և իրեն համար վայելուչ արքունական նստավայր պատրաստելու։

Գանձակի ամիրան, Փատլուն անունով, վախենալով որ մի գուցէ Դաւիթն այնքան զօրանայ, որ իր երկրին էլ տիրէ, շտապում է ինքը յարձակուել Դաւթի տէրութեան վրայ. բայց կոր ի գլուխ ջարդուելով Դաւթից՝ ինքը ամիրան էլ հազիւ կարողանում է փախչելով ազատուել մահից։ Միւս կողմից՝ վրաց թագաւորն էլ փորձում է ոտնձգութիւն անել Դաւթին, բայց չի յաջողւում. Դադ բերդի տէր հայ նախարարը, հաւատը և անունը նոյն իսկ փոխելով, անցնում է վրաց կողմը, աւելի լաւ համարելով որ վրաց թագաւորի կողմից կառավարիչ լինի, քան Դաւթի։ Բայց վերջինս այդ դաւաճանութիւնը պատժում է՝ բերդը խլելով հաւատափոխ իշխանից, որ փախչում է Վրաստան։ Այսպիսով Դաւիթն ամեն կողմից ապահովում է իր փոքրիկ տէրութիւնը իբրև մի առանձին իշխանութիւն։

Նման փոքրիկ իշխանութիւններ, թագաւորութիւն անունով, արդէն մի քանիսը կային Հայաստանի զանազան կողմերում, այնպէս որ Հայաստանը, որ Բագրատունեանց հարստութեան առաջին շրջանում մի քաղաքական միութիւն էր կազմում, 11-րդ դարի սկզբում բաժանուած էր այդ մանր թագաւորների մէջ, ինչպէս են՝ Արծրունեաց, Անձևացեաց, Սիւնեաց, Կարսի կամ Վանանդի, ապա և Կորիկեան թագաւորները, որոնք համարւում էին մասնաւոր թագաւորներ և աւելի կամ պակաս չափով ենթարկւում էին Հայոց թագաւորին, որ նստում էր Անիում և ունէր առաջին տեղն ուրիշների մէջ։ Կորիկեան Դաւիթն ևս ենթարկւում էր Հայոց թագաւորին, բայց 1001 թուականին փորձում է բոլորովին անկախ թագաւորել և անհնազանդ է գտնւում դէպի իր հօրեղբայրը՝ Գագիկ Ա. թագաւորը։ Վերջինս բարկանալով նրա վրայ, ինչպէս պատմում է Ասողիկը, զօրքով մտնում է Տաշիր և շրջան անելով Շամշուլդէի և Վրաց դաշտի վրայով աւերում է երկիրը, ձմեռը երեք ամիս մնալով այնտեղ, և ապա Դադ բերդով անցնելով դուրս է գալիս Աղստև գաւառը։ Դաւիթը մի երկու անգամ ուզում է դիմադրել նրան, բայց բան անել չի կարողանում. որովհետև Գագիկի ոյժն աւելի մեծ էր. վերջը ստիպուած է լինում Սարգիս կաթողիկոսին միջնորդ ձգելով նորից ենթարկուել Հայոց թագաւորին և հանդիպում է նրան Շիրակաւանում, խոստանալով հնազանդուել նրան։

Գագիկ Բ.-ի մահից յետոյ (1020 թ.), երբ երկպառակութիւն է ընկնում թագաւորի երկու որդիների՝ Յովհաննէս—Սմբատի և Աշոտի մէջ և երկուսն էլ առանձին-առանձին թագաւորում են, Դաւիթ Անհողինը օգտուելով դրութիւնից՝ իր տէրութեան հետ միացնում է Հայոց թագաւորութեան հիւսիս-արևելեան երկրամասը Ուտիքում, այժմեան Գանձակի, մասամբ և Ղազախի գաւառներում։ Եւ որովհետև այդ կողմերը կոչւում էին նաև Աղուանք, ուստի և նա ու նրա ժառանգները հետագայում կոչւում են նաև Աղուանից թագաւորներ։ Աղուանք բառը չպիտի շփոթել աղուան ազգի հետ. այդ ժամանակ, ինչպէս և շատ առաջ, Աղուանք լոկ աշխարհագրական անուն էր, որև ընդարձակուելով գրուած էր բուն Հայաստանի գաւառների վրայ, և մինչև անգամ գալիս է ժամանակ, որ Կորիկեան թագաւորների ամբողջ երկիրը, նոյն իսկ Գուգարքի գաւառներն ու Լոռին կոչւում են Աղուանք, իբրև Հայաստանի մի գաւառ կամ նահանգ։ Այսպէս Մ. Ուռհայեցին 11-րդ դարի վերջում գրում է. «Գնաց Հայոց աշխարհը (Հայաստան), Աղուանք գաւառը, Լոռի քաղաքը Հայոց Կորիկէ թագաւորի՝ Դաւիթ Անհողինի որդու մօտ», կամ ուրիշ տեղ. «չկարողացաւ մտնել Աղուանից աշխարհը, որ ասւում է Լոռին աշխարհն Հայոց»։

Տիրելով Ուտիքին ևս՝ Դաւիթ Անհողինն այնուհետև հոգ է տանում իր երկիրը շէնացնելու և ամրացնելու։ Նրա շինարարական գործերի մէջ աչքի է ընկնում Տաշիրք գաւառում Լոռի քաղաքի և բերդի շինութիւնը, որ և տալիս է իր որդուն, որ պապի անունով Գուրգէն էր կոչւում, փաղաքշաբար Կորիկէ կամ Կիւրիկէ։ Բացի Լոռի բերդերը, նա նորոգում է հին բերդերը, շինում ուրիշ նոր տասներկու բերդեր։

Այս ամենն անհրաժեշտ էր, որովհետև այդ ժամանակ թուրքերն արդէն հաստատուել էին Պարսկաստանում և Տուղրիլի զօրքերն սկսել էին մուտք գործել Հայաստան կործանելով Արծրունեաց թագաւորութիւնը, և արդէն աւերում էին հարաւային և արևմտեան Հայաստանի շատ գաւառները։ Միւս կողմից Հայաստանի կեդրոնում զօրացել էր Դուինի ամիրան, մինչդեռ Հայոց թագաւորութիւնն արդէն փոքրացել ու թուլացել էր։ Կը նշանակէ Դաւիթը գիտակցում էր գալիք վտանգն և առաջուց հոգում էր պաշտպանութեան մասին։

Այս նպատակով նա մինչև անգամ իր աղջիկը տալիս է Դուինի Աբուսուար ամիրային, որպէսզի կարողանայ նրա կողմից ապահովել իր երկիրը, բայց այդ չի օգնում նրան։ Դուինի ամիրան դաշնակցելով պարսից դահը բարձրացած Տուղրիլի հետ՝ իր թիկունքն ապահովում է և 1040 թ., ըստ Մատթէոս Ուռհայեցու, ահագին բանակով մտնում է Աղուանք, Դաւիթ Անհողինի երկիրն արևելեան կողմից։ Մի տարի մնալով այնտեղ՝ նա տիրում է բազմաթիւ բերդերի և գաւառների և մեծ աւերմունքներ գործելով երկրի մի մասը հնազանդեցնում է իրեն։ Բայց Դաւիթը չի ընկճւում. նա Հայոց թագաւորից,

*) Տես «Ժողով. Ձայն» № 19.

նշանակուած էր տաճկական հրամանատարութեան անունով, ճանապարհին տաճիկ սպաները ծախել են մասնաւոր մարդկանց։ Քննութիւնը պարզել է, որ Նաւթլուղ կայարանում ծախուել է 3 վագոն, Թիֆլիսում՝ 5 վ., Գորիում՝ 1 վ., Միխայլովում՝ 2 և Նոր-Սենակում 2 վ.։

◆ **Նոտարների ազգայնացման շուրջը.**— Թիֆլիսի դատաստանական պալատի աւագ նախագահ Մգալիլիի նախագահութեամբ բացուեց նոտարական մասի ազգայնացման խորհրդակցութիւնը, որին մասնակցում են՝ Թիֆլիսի նոտարներ՝ Միտկևիչ, Քարթուելով, Մաճաւարիանի և Սորոխով, նախկին նոտար Եգորով և արդարադատութեան մինիստրութեան դիւանի ծառայող Հախնազարով։ Խորհրդակցութիւնը գտաւ, որ ներկայ պայմաններում դժուար է նոտարական մասն ազգայնացնել, բայց որոշեց ձեռնարկել ազգայնացման նախապատրաստական աշխատանքներին։ Միաժամանակ խորհրդակցութիւնն անհրաժեշտ է համարել յանձնարարել մի յանձնաժողովի, որը մշակել է նոտարական ակտերի նոր ձևեր, որ համապատասխան լինի ժամանակի ոգուն։

◆ **Ռուս փախստականներ.** — Ինչպէս յայտնի է, Անդրկովկ. Ռուսաց Ազգային Խորհուրդը վրաց կառավարութեան առջև միջնորդել էր, որ Արդահանի ռուս փախստականները տեղաւորուեն Ղարայեազի ազգային կալուածքում։ Այս առթիւ յիշեալ խորհրդին վրաց կառավարութիւնը պատասխանել է, որ ռուս փախստականներին Ղարայեազի ազգային կալուածքում տեղաւորելն հնարաւոր չէ, որովհետև Վրաստանը հողի մեծ կարիք ունի։

◆ **Թիֆլիսի միլիցիայում.**— Ճիշտ չէ թերթերի հաղորդած այն լուրը, թէ Թիֆլիսի միլիցիապետ Ուրուշաձէի փոխարէն նշանակուել է նոր միլիցիապետ Սուլուկիձէն։ Նման նշանակում տեղի չէ ունեցել և միլիցիապետ Ուրուշաձէն շարունակում է իր պարտականութիւնները։

◆ **Միջնադէպ բանուորների եւ երկրագործ. մինիստրութեան միջեւ.**— Բորժոմի կալուածների բանուորների և երկրագործութեան մինիստրութեան միջև ծագած միջնադէպը հարթելու նպատակով, աշխատանքի մինիստրը Թիֆլիսի աշխատանքի նահանգական կոմիսարին առաջարկել է որ նա ազդի բանուորների վրայ, որպէսզի նրանք գործադուլ չանեն։

◆ **Միջնորդութիւն.**— Թիֆլիսի քաղաքային ինքնավարութեան ծառայողների գործադիր կոմիտէն քաղաքային վարչութեան առջև միջնորդել է, որ ինքնավարութեան մէջ գործավարութեան ազգայնացումն յետաձգուի մէկ տարով։

◆ **Փոթիի բանուորների պատգամաւոր.**—Փոթիի բանուորական միութեան կողմից աշխատանքի մինիստրին գանգատ է տրուել նաւահանգստի կառավարիչ Դուլիևի ապօրինի գործողութիւնների մասին։ Այդ առթիւ աշխատանքի մինիստրը յատուկ յանձնաժողով է ուղարկել Փոթի Կիկալրաձէի նախագահութեամբ։

◆ **Սահմանադիր ժողովի ընտրութեան շուրջը.**—Վրաստանի հայրենասէրների էսթետիքական լիգիայի ներկայացրած թեկնածուների ցուցակը հաստատուեց Սահմանադիր Ժողովի ընտրական կենտրոնական յանձնաժողովի կողմից № 14 ցուցակով, որի մէջ հանդէս են եկել վրաց բանաստեղծներն արուեստագէտները։ Ցուցակում մտնում են հետևեալ հինգ անձինք՝ պ. Եաշվիլի, պ. Ինադորուա, Տից. Տաբիձէ, Վլ. Գուգիաշվիլի և Ալի Արսենիշվիլի։

◆ **Քաղաքային դումայում.**—Երեկուշաբթի, յունուարի 27-ին նշանակած Թիֆլիսի քաղաքային դումայի նիստը չկայացաւ։ Նոյն օրը կայացաւ վարչութեան նիստը մի քանի կարևոր խնդիրների վերաբերմամբ։ Վարչութեան նոյն նիստում լսուեց նաև քաղաքային բաժանմունքների գործավարների զեկուցումը։

◆ **Ինքնասպանութիւն.**—Յունուարի 26-ին Դուշէտսկայա փող. № 21 տանը ատրճանակի հարուածով ինքնասպանութիւն գործեց Միք. Կոպերիան։

◆ **Կողոպուտ.**—Յուն. 26-ին Ա. Զախարովի բնակարանը (Մեռեխի փող. № 10) մտնելով մի քանի չարագործներ, մահուան սպառնալիքի տակ տարել են 12,000 ռ. կանխիկ դրամ։

ԲԱԳՈՒ

ԱԼԵԱԹ ԿԱՅԱՐԱՆԻ ԴԷՊՔԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ադրբէջանի կառավարութեան նախագահը հրամանագրեց զինուորական նախարար գեներալ Մեհմանդարովին՝ արտակարգ միջոցներ ձեռնարկել յայտնագործելու և բանտարկելու այն յանցաւորներին, որոնք Ալեաթ կայարանում բռնութիւններ են գործադրել ուղևորների դէմ։

Համաձայն կարգադրութեան մինիստր-նախագահի յանցաւորները պէտք է յանձնուեն զինուորա-դաշտային դատարանի։

—

Ճանապարհների հաղորդակցութեան նախարարը հրամանագրել է՝ մինչև Ալեաթ կայարանում ուղևորների դէմ գործադրուած բռնութիւնների հանգամանքների պարզուելը, բանտարկել օխրանայի պաշտօնեաներին, թէ նրանց, որոնք զինուած էին գնացքում և թէ նրանց, որոնք այդ միջոցին գտնուելիս են եղել կայարանում։

Անկախ դրանից, համաձայն մինիստր-նախագահի կարգադրութեան՝ դէպի Ալեաթ կայարան ուղևորուեց առանձին յանձնաժողով այդ անցքերի մանրամասն քննութիւնը կատարելու։

ԱԴՐԲԷՋԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԹԵՐԹ

Բագւում սկսեց լոյս տեսնել Ադրբէջան կառավարութեան պաշտօնական նոր շաբաթաթերթ. «Ադրբէջանի Կառավարութեան Համբաւաբերը»։

«ПРОБУЖД» ԹԵՐԹԻ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱԳՈՒ

Թիֆլիսում հրատարակուող «Пробужденіе» լրագրի հրատարակութիւնը («Համմէթ կուսակց. օրգան») տեղափոխուեց Բագու։

ԱԴՐԲԷՋԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ ՊԱՐԼԱՄԵՆՏԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ադրբէջանի կառավարութիւնը ընդունել է մի օրինագիծ, որով մինչև դեկտեմբերի 7-ը պարլամենտում չներկայացող անդամները զրկւում են դեպուտատի լիազօրութիւնից։ Այն անձինք, որոնք բացակայ են կամ տեղեկութիւն չեն տալիս իրենց մասին երկուշաբթուայ ընթացքում, նոյնպէս հանւում են ցուցակներից։ Դուրս եկող դեպուտատներին փոխարինում են այն կուսակցութիւնները կամ կազմակերպութիւնները, որոնք նրանց ընտրել են։

ԺՈՂՈՎՐԴ. ԴՊՐ. ՈՒՍՈՒՑՉ. ԶԻՆՈՒՈՐ. ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆԻՑ ԱԶԱՏՈՒՄԸ

Ադրբէջանի կառավարութիւնը որոշեց ազատել զինուորական ծառայութիւնից ժողովրդ. դպր. ուսուցիչներին։

ՖՐԱՆՍԻԱԿ. ԴՐԱՄԱՏԷՐԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ ՄԱՐՆՈՆ ԲԱԳՈՒՈՒՄ

«Ադրբէջան» լր. հաղորդում է, թէ Բագու է հասել ֆրանսիական խմբի դրամատէրերի հաւատարմատար Մարնոն, որոնք իրենց գործունէութիւնները կատարում են «Աբեյլ» անուան տակ։ Ֆիրման որոշել է Կովկաս ուղարկել յատուկ խառն յանձնաժողով, բաղկացած երկրաբաններից, տեխնիկներից և փաստաբաններից՝ քննելու արդիւնաբերութեան այն ճիւղերը որոնք կարիք ունեն դրամական նպաստի։ Պ. Մարնոն ներկայումս Օդեսայում գտնուող յանձնաժողովի հաւատարմատարն է համարւում։

«ЗАРЯ» ԹԵՐԹԸ ԲԱԳՈՒՈՒՄ

Բագւում սկսեց լոյս տեսնել մուսուլման սոցիալիստների օրգան «Заря» ռուսերէն թերթը։

ՎԵՐՋ ԿՈՒՆԵՆԱ՞Յ ԱՐԴԵՕՔ ԱՅՍ ԿՈՇՄԱՐԸ

Այս վերնագրով Բագուի «Наше Время» թերթում զետեղուած է հետևեալ փաստաթուղթը, որ բերում ենք անփոփոխ։

«Բագուի Հայոց Ազգային Խորհրդին ներկայացաւ Շամախու գաւառի Խանիշէն գիւղի բնակիչ Ն. Գ. Յարութիւնեանը, որը կիսամերկ, քաղցած, բոկոտն և վիրաւոր՝ յայտնեց հետևեալը.

«Երէկ, յունուարի 21-ին, ցերեկուայ ժամի 4-ին ես 13—14 հոգի ուրիշ հայերի, Շամախու գաւառից, և թուրքերի հետ նստեցի ապրանքատար գնացքը, ցանկանալով Քիւրդամիրով վերադառնալ տուն։ Ինձ հետ գնացքը նստողներից ես ճանաչում եմ Սահակ Սարիբեկեանին, (Խանիշէն գիւղի բնակիչ), Պետրոս Աւետիսեանին (նոյն գիւղացի) և Սմբաթին (ազգանունը չգիտեմ) Դիլարջին գիւղից։

Բալաջարի կայարանում մեր վագոնը մտան 8 հոգի զինուած Ադրբէջանեան ասկեարներ և ասացին, որ փնտրում են իրենց ընկեր ասկերներին։ Այնուհետև նրանք դուրս գնացին և մի քանի րոպէից յետոյ կրկին մտան գնացքը ուրիշ ասկերների հետ միասին, թւով 18 հոգի, որոնցից մէկը ենթասպայ էր։

Գնացքը շարժուելուց նրանք մեզ ձեռք չտուին. պտտում էին, կատակներ էին անում։

Յետոյ պահանջեցին մեզնից զէնքեր։ Մենք ասացինք, որ ոչ մի զէնք չունենք։ Նրանք սկսեցին խուզարկել մեզ, բայց ոչինչ չգտան։ Դրանից յետոյ պահանջեցին մեզնից մեր իրեղէններն ու փողերը։ Ինձնից առան 700 ռուբլի փող, պողպատեայ ժամացոյց ոսկէ շղթայով, ոսկի մատանի, խլեցին իմ բոլոր միւս իրեղէններս, հանեցին հագիս շորերը և կօշիկներս։

Միւսներից էլ նոյնպէս խլեցին փողեր, արժէքաւոր իրեր, կօշիկներ և վերի հագուստը։ Այնուհետև սկսեցին ծեծել ինձ հրացանների կոթերով։ Վնասեցին աչքս, փորս, ծեծեցին մինչև որ ուշքս կորցրի և այն ժամանակ, երբ ջարդուած ընկած էի յատակի վրայ՝ զգում էի դեռ, որ նրանք խեղդում են կոկորդս։

Ուշքի եկայ երկաթուղագծի վրայ։ Բանից դուրս է գալիս, որ նրանք երևի ինձ մահացած համարելով գնացքից դուրս էին շպրտել։ Ես գնացի դէպի մօտակայ կայարանը. անունը լաւ չեմ յիշում. Ալեաթի մօտի կայարաններից մէկն էր։ Կայարան հասայ գիշերուայ ժամի մէկին։ Այնտեղ հանդիպեցի ռուս ծառայողների, որոնք դուրս կանչեցին նաւթագծի կառավարչին։ Նա ինձ տուեց մի գրութիւն կայարանապետի անունով, որպէսզի ինձ գաղտնի կերպով հասցնեն Բագու, այնպէս որ թուրքերը չտեսնեն։

„ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՁԱՅՆ"-Ի ՀԱՄԱՐ ՀԱՅՏ[illegible] ԵՆ

ԼՐԱԳՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐ

Տ. Մ. ՓԻԼՈՅԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ աւանդւում են նոր մեթոդով
ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒ
կարդալ, գրել և խօսել կարճ ժամանակամիջոցում, տեսական և գործնական պարապմունքների միջոցով։ Ընդունելութեան մասին մանրամասն տեղեկութիւններ կարելի է ստանալ կուրսերի գրասենեակում, առ. 10—12 և երեկ. 4—6-ը։ Միքայէլեան փ. № 24, (կ.ե.հ.) հեռախօս 9—76։ 3—2

Քաղաքացիներ, անդամագրուեցէք Հայ Ժողովրդական Կուսակցութեան։ Անդամագրուել կարելի է կուսակցութեան բիւրոյում՝ Головинскій пр. № 25, ամէն օր ժամը 10-ից մինչև 2-ը։

ինչպէս և Կարսի (Սիւնեաց) և Ափխազաց թագաւորներից օգնական ուժեր ստանալով, հաւաքելով և երկրի բոլոր կռւող տղամարդկանց, նոյնիսկ բոլոր հոգևորականներին ու կրօնաւորներին և, թէպէտ դարձեալ համեմատաբար աւելի փոքր ուժով, յարձակւում է գործում Ապուսուարի աւելի մեծ բանակի վրայ, ջարդում է նրան և հինգ օր շարունակ հալածելով նրան, իր երկիրը մաքրում է պարսիկ զօրքերից։

Այս յաղթութիւնից մի տարի յետոյ մեռնում է Հայոց Յովհաննէս-Սմբատ թագաւորը, և Դաւիթը փորձում է բռնի ուժով իր տէրութեանը միացնել նաև Հայոց թագաւորի հողերը, բայց այդ չի յաջողւում նրան։ Վահրամ Պահլաւունին և ուրիշ իշխաններ դիմադրում են Դաւթին և թագաւորեցնում են Յովհաննէս-Սմբատի եղբօրորդուն՝ 16-ամեայ Գագիկին։ Վերջինս Կ. Պոլսում դաւաճանութեամբ արգելուելուց յետոյ էլ՝ Անիում յաղթող չհանդիսացաւ Դաւթի կուսակցութիւնը, որ ուզում էր Դաւթին յանձնել Հայոց թագաւորութիւնն և Անին. այլ յաղթեց յունական կուսակցութիւնը, որ կարծում էր, թէ բիւզանդական կայսրութիւնն աւելի կը պաշտպանի քրիստոնէութիւնն արևելքում ընդդէմ թուրքերի, քան հայկական մի փոքր թագաւորութիւն իր ծերունի թագաւորով։ Բայց դժբախտաբար սխալուեց այդ կուսակցութիւնը։ Բիւզանդական կառավարութիւնն ամենից առաջ հոգ տարաւ Հայաստանը զրկելու իր բնիկ հայ կռւող տարրից, նրան երկրից դուրս հանելով, որով և երկրի դռները բաց թողին թուրքերի առաջ. մինչդեռ Աղուանից փոքրիկ թագաւորութիւնը դեռ երկար ժամանակ կարողացաւ դիմադրել թուրքերին։

Անին իր գաւառով 1046 թ. յանձնուեց բիւզանդական կայսրին, նոյն թուին և մեռաւ Դաւիթ Անհողինը ու թաղուեց Սանահնի վանքում։

* * *

Կորիկէ Բ. իր հօրից ժառանգեց մի փոքր թագաւորութիւն, որ ընկնում էր Թիֆլիսից մինչև Փամբակ և Կանգարքից մինչև Գանձակի գաւառի արևելեան լեռնային մասը։ Այդ թագաւորութիւնը բոլորովին անկախ էր և բարգաւաճած և նոյն իսկ ունէր իր սեփական դրամը. որովհետև մինչև այժմ մնացել է Կորիկ թագաւորի անունով մի պղնձէ դրամ, կտրուած անշուշտ այդ ժամանակում, որ ամենայն հաւանականութեամբ այս Կորիկէ Բ.-ինն է։

Այս թագաւորի առաջին գործն այն է լինում, որ մայրաքաղաքը Շամշուլդէից խոհեմութեամբ փոխում է Լոռի քաղաքը. որովհետև ինչքան էլ Շամշուլդէն ամրացրած էր պարիսպներով և բնականից էլ ամուր դիրք ունէր, բայց և այնպէս մօտ էր դաշտին, թուրքերի և առհասարակ դրսից եկող թշնամիների ճանապարհին, որոնք միշտ արևելքից դէպի արևմուտք անցնում էին Կուրի դաշտավայրով, ուստի և հեշտութեամբ կարող էին վրաց դաշտով (Բորչալուի դաշտով) հասնել Շամշուլդէին. մինչդեռ Լոռի քաղաքը երկրի աւելի խորքումն էր գտնւում և ճանապարհից հեռու։ Հաւանական է, որ այս փոխադրութեան համար դեր խաղացած լինի նաև այն հանգամանքը, որ աւելի անվտանգ է համարուել մայրաքաղաքը բուն հայաբնակ կեդրոնում տեղաւորել. որովհետև Շամշուլդէն և իր հիւսիսային կողմերը, ինչքան էլ 160 տարուայ շրջանում հայաբնակ դարձած լինէին, և տեղական ցեղերը ենթարկուած լինէին հայ կուլտուրային, բայց և այնպէս դրանք մօտ էին օտարազգի վրացական շրջանին։

Լոռի քաղաքը, որ հներն աւելի Լոռէ են կոչում, դառնալով քաղաքական կեդրոն, գնալով մեծանում է և բազմամարդ ու անուանի դառնում, հետագայում որոշ դեր խաղալով նաև ամբողջ հիւսիս-արևելեան Հայաստանի համար։ Այս պատճառով այս քաղաքի անունը տարածւում է ամբողջ գաւառի վրայ, մոռացութեան տալով հին Տաշիրք անունը, հետագայում անցնում է նաև ուրիշ գաւառների վրայ. ճիշտ ինչպէս Սուրբ Մարի բերդաքաղաքի անունը Ճակատք գաւառում տարածւում է ամբողջ գաւառի վրա, նախ՝ Սուրմարի ձևով, ապա թուրքաձև Սուրմալի կամ Սուրմալու, որ այժմեան Սուրմալուայ գաւառն է։

Կորիկէ Բ. 18 տարի խաղաղ թագաւորում է. բայց 1064 թ. Տուղրիլի յաջորդ Ալփասլանը վճռում է տիրել Հայաստանի հիւսիս-արևելեան կողմերին ևս։ Սա մեծ բազմութեամբ արևելեան կողմից մտնում է Հայաստան, Աղուանից աշխարհը. թուրքերին յատուկ աւերածութիւններով և արիւնհեղութիւններով հասնում է Շամշուլդէ, որ աւերում է. բայց դէպի Լոռի քաղաքը չի բարձրանում, այլ հաշտւում է Կորիկէի հետ և նրա աղջկան իրեն կնութեան առնելով՝ «յաւիտենական սիրոյ և խաղաղութեան» դաշինք է կապում նրա հետ և նրան պատուով և ընծաներով ճանապարհ դնում դէպի իր քաղաքը։

Այնուհետև Ալփասլանն արշաւանքն ուղղում է դէպի Վրաստան և կոտորածներով ու գերիներ առնելով՝ իջնում, բանակ է դնում Ջաւախք գաւառում և պաշարելով Ախալ քաղաքը (այժմեան Ախալքալաքը), առնում է, ամենքին կոտորում է, մանուկներին ու աղջիկներին միայն գերի ուղարկելով Պարսկաստան։ Նոյն վիճակին ենթարկւում է և Անի քաղաքը. Կարսի թագաւորը միայն կարողանում է ազատ պահել իր երկիրն Ալփասլանի աւերմունքից. բայց նա էլ շուտով վախկոտութեամբ թողնում է իր հայրենի հողն և անցնում Արևմտեան Հայաստան, Սեբաստիայի կողմերը։ Արևելեան Հայաստանում մնում են միայն Աղուանից և Սիւնեաց թագաւորները, որոնց յաջողւում է իրենց երկիրն ապահով պահել նաև Ալփասլանի յաջորդ Մելիք-Շահի օրով։

Այսպիսի դրութեան մէջ բնականաբար արևելեան և կեդրոնական Հայաստանի հայութեան ուշադրութիւնը կեդրոնանում է Աղուանից և Սիւնեաց թագաւորների վրայ, և մինչև անգամ հեռաւոր Միջագետքից, Ուռհա քաղաքից աչքերն ուղղում էին դէպի «Խորին Հայաստանի» թագաւորները. Մատթէոս Ուռհայեցին 11-րդ դարի վերջում յիշելով Աղուանից և Կապանի (Սիւնեաց) թագաւորներին, որոնց վերջինն է իր օրով այս Կորիկէն, իսկ Սիւնեացը՝ Գրիգոր, աւելացնում է, թէ նրանց անունն է յիշւում պատարագի ժամանակ։ Եթէ հեռաւոր հայերն այսպէս էին վերաբերւում դէպի հայկական անկախութեան այս կեդրոնները, մերձաւորները, բնականաբար, աւելի ևս կարևորութիւն էին տալիս նրանց։

Արևելեան հայերը, Անի քաղաքի Բիւզանդացոց ձեռքն անցնելուց յետոյ, երկար ժամանակ մնացել էին առանց կաթողիկոսի. 1082 թուին Անեցիք մտածում են կաթողիկոս ձեռնադրել իրենց համար. բայց չեն համարձակւում այդ անել առանց Աղուանից թագաւորի հաճութեան։ Այդ պատճառով Շիրակի արքեպիսկոպոս Բարսեղը գնում է Լոռէ քաղաքը «Հայոց թագաւոր Կիւրիկէի մօտ» և խնդրում նրան Հայոց կաթողիկոսական ձեռնադրութիւն անել տալ։ Կորիկէն ժողովում է իր տէրութեան եպիսկոպոսներին, հրաւիրում է և Աղուանից կաթողիկոսին, և նրանք իրեն՝ թագաւորի հրամանով նոյն Բարսեղ արքեպիսկոպոսին Հաղբատ վանքում ձեռնադրում են ամենայն Հայոց կաթողիկոս։ Եւ այնուհետև ինքը թագաւորն այս կաթողիկոսի հետ այցելութեան է գնում Մելիք-Շահին Խորասան, ուր և մեծ ընդունելութիւն են գտնում և եկեղեցու համար արտօնութիւններ ստանալով վերադառնում են։

* * *

Դժբախտաբար, խաղաղասէր Մելիք-Շահի թագաւորութիւնը, որ շատ են գովում մեր պատմագիրները, նոյն կերպ չի շարունակւում իր յաջորդների օրով։ Նրա մահից յետոյ ժառանգութեան համար կռիւներ են առաջ գալիս, և Մելիք Շահի մեծ տէրութիւնն սկսում է բաժան-բաժան լինել, և մի քանի ամիրաներ ինքնագլուխ լինելու են ձգտում, որից և նորից աւերմունքի է ենթարկւում մեր երկիրը։ Այդպիսի ամիրաներից մէկը՝ Խզըլ անունով 1105 թ. աւարառութիւններ է անում նաև Հայաստանում, մտնում է նաև Գուգարք, առնում է Լոռի քաղաքը և Սանահին ու Հաղբատ վանքերը և հրդեհում։ Այս ժամանակ արդէն մեռած էր Կորիկէ թագաւորը և փոխանորդել էր իր որդին՝ Աբաս։ Թէպէտ և Խզըլ ամիրան, որ շուտով սպանւում է, չի տիրում Աղուանից թագաւորութեան, բայց նա մեծ հարուած է տալիս նրան, որ այլևս չի դիմանում հիւսիսից եկող վտանգի առաջ։

Թուրքական հրոսակները հարիւր տարուայ չափ Հայաստանի տիրապետութեան համար աշխատելուց յետոյ՝ իրենց ընթացքն ուղղում են գլխաւորապէս դէպի արևմուտք։

Վրաստանը, շնորհիւ իր աշխարհագրական դիրքի, մեծ մասամբ դուրս է մնում նրանց արշաւանքների ճանապարհից և ազատ նրանց աւերմունքներից. միայն մի քանի գաւառները, ինչպէս և Թիֆլիս քաղաքն, ընկնում է թուրքերի ձեռքը։ Այս պատճառով վրացական ուժերը չեն ջլատւում։ Եւ ահա այն ժամանակ, երբ թուրքերի մեծ տէրութիւնը բաժան-բաժան էր լինում և նրանք ներքին կռիւներով էին զբաղուած, իշխում էր Վրաստանում Դաւիթ թագաւորը, մի քաջ զօրավար, միանգամայն և խելօք քաղաքագէտ։ Նա մեծ յաջողութեամբ կարողանում է դիմադրել թուրքական յարձակումներին, յետ խլել թուրքերի տիրած մի քանի վրացական գաւառներ, ինչպէս և 1111 թ. նաև Թիֆլիս քաղաքը։

Այս յաջողութիւնները նրան եռանդ են տալիս՝ իր տէրութեան սահմաններն ընդարձակելու դէպի արևելք և հարաւ, մինչև որ նա 1122 թ. տիրում է Հայոց Կորիկեան թագաւորութեան գրեթէ բոլոր նշանաւոր բերդերին։ Թէ ինչպէս է կատարուել վրացական տիրապետութիւնը, այդ դեռ պարզուած չէ. բայց երևում է, որ այդ տիրապետութիւնը մի անգամից չի եղել։ Կիւրիկէ Բ-ի ժամանակից արդէն կռիւներ են եղել հայերի և վրացիների մէջ. Կիրակոս Գանձակեցին գրում է. «Կիւրիկէ Բագրատունին, որ նստում էր Լոռէ քաղաքում, իր ամբողջ կեանքում դիմադրելով վրացիներին՝ հաստատ պահեց իր հայրենիքը. բայց նրա մահից յետոյ նրա որդիքը՝ զրկուելով վրացիներից՝ իրենց հայրենական տնից դուրս եկան, գնացին պարսիկների մօտ»։ Երևի, դաւադրութիւնն է մեծ դեր խաղացել։

Յամենայն դէպս 12-րդ դարու առաջին քառորդին Կորիկեան թագաւորութեան կարևոր երկիրներն ընկնում են վրաց թագաւորի ձեռքը, նրա արևելեան կողմերին արդէն տիրել էին թուրքերը, իսկ Աբաս թագաւորի և իր եղբօր ձեռքին մնում են միայն երկու բերդ՝ Տաւուշ և Մածնաբերդ։ Շուտով Տաւուշն էլ անցնում է թուրքերին և Աղուանից թագաւորները տեղաւորւում են միայն Մածնաբերդում, ուր և նրանց սերունդներն այնուհետև երկար ժամանակ իշխում են թագաւոր անունով։ Հարիւր տարի յետոյ նրանք սկզբում դիմադրութիւն են ցոյց տալիս թաթարներին, բայց վերջը ենթարկւում են նրանց, ինչպէս և միւս բոլոր իշխանները։ 1296 թուից յետոյ այլ ևս յիշատակութիւն չկայ այս թագաւորների մասին։

Մ. Աբեղեան

(Վերջը միւս անգամ)

Կայարանապետը հարց ու փորձ արեց ինձ և կազմեց մի արձանագրութիւն։ Այնուհետև նա հանձնեց ինձ ապրանքատար գնացքի մեքենավարի մօտ, մօտաւորապէս գիշերուայ ժամի չորսին, և ես յունուարի 22-ին լուսաբացին հասայ Բագու և եկայ Ազգային Խորհուրդ։

Աւելացնում եմ, որ արձանագրութիւն կազմելիս ես տեսայ կայարանապետի մօտ և միւս իմ ընկերներիս՝ հայերին, որոնք նոյնպէս բոլորովին թալանուած և մերկացրած էին։ Կայարանապետը նրանց էլ հարց ու փորձ արեց և արձանագրութիւն կազմեց։ Նրանք էլ նոյն գնացքով եկան Բագու, և ես տեսայ նրանց կայարանում։

Թէ ինչ է եղել երէկ ինձ հետ դուրս եկած միւս հայերի հետ՝ ես այդ չգիտեմ»։

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

Նորերս Հիւսիսային Կովկասից եկած մի տեղեակ անձնաւորութիւն շատ վատ գոյներով է նկարագրում հայ գաղթականների դրութիւնն այնտեղ։ Առհասարակ վատ է վերաբերմունքը դէպի հայ գաղթականները բոլորի կողմից, նոյնիսկ աշխատաւոր դասակարգի։

Այս րոպէիս Վլադիկաւկազում հաւաքուած է մօտ 30 հազար գաղթականութիւն, մեծ մասամբ հայեր, որոնք սպասում են ճանապարհների բացուելուն, որպէսզի Կովկաս անցնեն։ Նրանց յետևից ամեն կողմից գալիս են նորանոր խմբեր։ Այդ գաղթականներն ապրում են համարեա բացօթեայ, կիսաքանդ տներում, սարայներում և այլն։

Բոլշևիկ կառավարութիւնը յայտարարել է զօրահաւաք առանց խտրութիւն դնելու բնիկների և գաղթականների մէջ և այժմ գաղթական երիտասարդութեան այն մասը, որ չի յաջողել փախչել, գտնւում է զօրքի մէջ։ Գաղթականութիւնն ապրում է սոսկալի տնտեսական տագնապ։ Թանգութիւնը հասել է առհելի չափերի, աշխատանք չկայ և մարդիկ ծախծխում են վերջին ունեցածները, որպէսզի կարողանան մի կերպ գլուխները պահել մինչև ճանապարհների բացուելը։

Հիւանդութիւններն էլ Հիւսիսային Կովկասում առատ հունձ են անում յատկապէս գաղթականների մէջ։ Առանձնապէս տարածուած է բծաւոր տիֆը. ընտանիք չկայ, որ հիւանդ չունենայ։ Բայց ո՛չ դեղ կայ, ո՛չ բժշկական օգնութիւն է կազմակերպուած։ Գաղթականները թողնուած են բախտի քմահաճոյքին։

Չնայելով այս աննպաստ պայմաններին, այնուամենայնիւ հազարներով հաւաքւում են գաղթականները Վլադիկաւկազում և շրջակայքում՝ հայրենիք վերադառնալու համար։

Պէտք է այդ վերադարձը կազմակերպել։ Բոլշևիկ կառավարութիւնը ոչ միայն արգելքներ չի յարուցանի վերադարձի առաջ, այլ ինքը կը նպաստի։ Ուրիշ է խնդիրը Վրաստանի նկատմամբ։

Վրացիք առայժմ բացարձակապէս արգելք են հանդիսանում գաղթականների վերադարձին և դէպի հայերը վերաբերւում են թունալից թշնամանքով։

Մինչև Վրաստանի սահմանը ճանապարհների ապահովութեան վրայ կարող է հսկել Լենինի անուան հայկական դումարտակը, որ բաղկացած է մեծ մասամբ տաճկահայերից, բայց նաև ռուսահայ փախստականներից։

Պարենաւորումը Վլադիկաւկազում շատ էլ լաւ վիճակի մէջ չէ։ Հաց տրւում է մէկական ֆունտ տոմսով, գինը հաշուելով 1 ռուբլի։ Առանց տոմսի հաց վաճառւում է 2—3 ռուբլիով։ Այդպէս է Վլադիկաւկազում, իսկ երկրի ներսում աւելի էժան է։

Շատ բան թոյլ կը տրուի գաղթականներին իրենց հետ վերցնելու պարենաւորման մթերքներից, եթէ գործը լաւ կազմակերպուի և գլուխ անցնեն դէմքեր, յատկապէս բոլշևիկներին համակրող անձինք։

ԹԱՆՁԱՅԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Թանձայից երէկ եկած մի պարոն տեղեկացրել է Վրաստանի Հայոց Ազգային Խորհրդին, որ ներկայումս Թանձայում կան մօտ 1100 գաղթական, գլխաւորապէս նուխեցիք և արեշցիք, բայց կան նաև քիչ թուով Կարսից, Շարիգամիշից և Ալեքսանդրապոլից, որոնք Անդրանիկի հետ անցել էին Զանգեզուր և այնտեղից Թանձա։

Գաղթականների դրութիւնը Թանձայում համեմատած ուրիշ տեղերի հետ աւելի տանելի է շնորհիւ տեղական կառավարութեան բարեացակամ վերաբերմունքի, որ ամսական 100 հազար ռուբլի է յատկացրել այդ գաղթականներին խնամելու համար. հաց է տալիս, միս է բաշխում, քաղաքային դեղատնից ձրիաբար դեղեր մատակարարում գաղթականների համար և այլն։

Առ հասարակ հայերի և թուրքերի յարաբերութիւնը Թանձայում շատ լաւ է, հակառակ Բագուի յարաբերութիւնների, որոնք օր ըստ օրէ վատանում են ստացուող տեղեկութիւնների համաձայն։ Այն աստիճան լաւ են Թանձայում յարաբերութիւնները, որ թուրքերը խոստանում են մինչև անգամ վերանորոգել իրենց հաշուով քանդուած հայկական գիւղերը և հայ գիւղացիներին նաև սերմացու բաժանել առաջիկայ վարուցանքի համար։ Թղթակից

Ի՞ՆՉ ԿԱՐԵԼԻ Է ԱՆԵԼ

Ի՞նչ կարելի է անել հենց այսօրուանից, առանց մեծամեծ ծախքեր կատարելու, մեր գիւղացու քայքայուած տնտեսութիւնը կարգաւորելու համար, քանի որ գարունն իր տիրական ու պահանջկոտ իրաւունքներով զինուած մեր գիւղացու դռան շէմքին է կանգնած։

Դանդաղելը ներելի չէ այլ ևս, նամանաւանդ՝ որ հայ գիւղացին ընդհանրապէս, չնայելով ներկայիս աննպաստ պայմաններին, վերադառնում է իր բնավայրը՝ վերականգնելու աւերակներից իր նախկին շէն և ուրախ օջախը, մշակելու, արգաւանդելու հինգ տարի շարունակուող պատերազմից խոպան ու կորդացած արտերն և դաշտերը։

Հայ գիւղացին նախ և առաջ ու ամենից աւելի հենց ինքն իր վրայ պիտի յոյս դնի՝ առանց ուրիշի կողմից որևէ չօշափելի օգնութիւն սպասելու, հետևելով լատինական իմաստալից առակին—fac et spera—արա և յուսա՛, առաւել կարևոր դէպքում, երբ այլ ևս ուրիշ ելք չի գտնի, թող դիմէ արդէն գոյութիւն ունեցող հիմնարկութիւններին, որոնք, հաւատացած եմ գլխովին, չեն մերժի իրենց ձեռքից եկած օգտակար խորհուրդներով ու մի քիչ էլ նիւթականով։

Արդէն գոյութիւն ունեցող հիմնարկութիւններից ամենաառաջնակարգ տեղ և նշանակութիւն ունի Հ. Գիւղատնտեսական պատկառելի ընկերութիւնը, որ մօտ մի տասնեակ տարի գործել է, որչափ իր միջոցները թոյլ են տուել, յօգուտ հայ գիւղացութեան ընդհանրապէս և հայ քաղաքաբնակչութեան մասնաւորապէս։ Յիշեալ ընկերութիւնը հրատարակել է—այս արդէն լաւ յայտնի պէտք է լինի հայ ազգին—իր սեփական շաբաթաթերթ օրգան «Գիւղատնտես»-ը և բազմաթիւ ձեռնարկ գրքոյկներ թէ ինքնուրոյն և թէ թարգմանական։

Բացի վերոյիշեալներից, Հ. Գիւղատնտեսական ընկերութիւնն ունի և տնայնագործական բաժանմունք մի արհեստանոցով, որտեղ ցանկացողները կարող են քանի մի տեսակ գործուածքների—բրդեղէն, բամբակեղէն ու մետաքսեղէն—գործելը լաւ սովորել հմուտ վարպետի ղեկավարութեամբ։

Արժանի է ամենայն իրաւամբ յիշատակելու այստեղ Հ. Գիւղատնտեսական ընկերութեան գործունէութեան, իմ խորին համոզմամբ, այն օգտակար կարգադրութեան մասին, որն ի կատար ածուեց Ալեքսանդրապոլում 1912 և 1913 թուականների ամառները, այն է—ամառային գիւղատնտեսական գիտելիքների վերաբերմամբ հանրամատչելի դասախօսութիւններ կազմակերպելը բոլոր ցանկացողների համար՝ առանց սեռի և տարիքի խտրութեան, տեսականին կցուած նաև գործնական պարապմունքներն ու աշխատանքները։

Եւ ճիշտն ասած, կարելի է ամենայն վստահութեամբ վկայել, որ յիշեալ ընկերութեան Խորհուրդի այն օգտակար որոշումը իր շահաւոր հետևանքն ունեցաւ անպայման։

Որովհետև, թող ներէ ինձ ընթերցողն այս անհամեստութիւնը, ես՝ իբրև դասախօսներից մէկը, երկրորդ սեզոնին Ալեքսանդրապոլում էի դարձեալ և որևէ փողոցով անցած միջոցին ներս էին հրաւիրում իմ նախկին ունկնդիր-ունկնդրուհիներից շատերն և ցոյց էին տալիս իրենց թուխսերը բազմաթիւ ձագ և ճուտերով, շնորհակալութիւն ու միևնոյն ժամանակ մեծ գոհունակութիւն արտայայտելով իմ ստացած տեղեկութիւնների և տուած ցուցմունքների առթիւ։ Հիմնուելով վերոյիշեալ փաստի վրայ հաւանական է, թէ ամառուան գիւղատնտեսական միւս գիտելիքներից էլ ունկնդիրները բաւարար չափով օգտուած պէտք է լինեն անպայման։

Բացի սրանից, որ ունկնդիրն օգտուել է անձնապէս, պէտք է նաև ենթադրել հաւանօրէն, թէ կարևոր դէպքում, նա չի մերժել իրեն դիմողին և իր գիտեցածը հաղորդել տուած հարցի վերաբերմամբ. այսուհետև նա, այսպէս ասած, հրահանգչի դերն է կատարել։

Նկատի ունենալով, որ ունկնդիրների մեծ մասը գիւղերում ծխական դպրոցների վարժապետներն էին և ապագայում ես դարձեալ նրանք կը լինեն ունկնդիրներ առաւել շատ թուով, ակնյայտնի է, որ Հ. Գիւղատնտեսական ընկերութեան Խորհուրդի որոշումը կրկնակի օգուտ է տալիս հայ գիւղացուն, պատրաստելով հրահանգիչներ—инструкторъ—նրա համար։

Արդ, եթէ ընթերցողն էլ ընդունում է, որ վերոյիշեալ տուեալները հաստատ փաստեր են, իսկ ես պնդում եմ անպայմանօրէն, որ, այո, ճիշտ են վերոգրեալները, այն դէպքում շատ ցանկալի է, և Հ. Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը պարտաւոր է այս տարին էլ նոյնանման դասընթացքներ կազմակերպել, ինչ էլ որ լինի և ոչ միայն Ալեքսանդրապոլ կամ գաւառական մի այլ քաղաքում, այլ և մի քանի հայաբնակ քաղաքներում և նոյնիսկ բազմամարդ մեծ գիւղերում։

Որովհետև հիմա, այս աշխարհաւեր պատերազմի պատճառով քայքայուել է սոսկալիօրէն ոչ միայն թշուառ հայ գիւղացին, այլ և հայ քաղաքաբնակն է կորցրել տարիների ընթացքում քրտնաթոր աշխատանքով ձեռք բերած փոքր ի շատէ բարեկեցիկ ապրուստը։

Այո, կրկնում եմ կրկին, հիմա է իսկ ժամանակը, հրամայօրէն այժմ է մատնանշուած ուղղութեամբ աշխատելու և գործելու ամենայարմար վայրկեանը։

Անուշադիր թողնել, կամ յետաձգել, չը գիտեմ ինչ-ինչ պատճառներով, անթոյլատրելի եմ համարում, նոյնիսկ աններելի յանցանք չարաչար ու դժբաղդ հայ ազգի հանդէպ։

Առաջ ուրեմն, թող Հայ Գիւղատնտեսական Ընկ. օր առաջ ձեռնարկէ նոյնանման դասընթացքներ կազմակերպելու գործին։ Նա արդէն երկու տարուայ արած փորձն ունի այս ուղղութեամբ։

Մկր. Նաւասարդեան

ԳՐԱՒՈՐ ԴԻՄՈՒՄ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԻՍԻԱՅԻՆ

Կարսի Հայրենակցական Միութեան երկրորդ ընդհանուր բազմամարդ ժողովում միաձայն կազմեցին հետևեալ բանաձևը. «Կարսի և իր շրջանի գաղթականութիւնը, որ ամեն տեսակ զրկանքներով և չարքաշութեամբ ապրում է Թիֆլիսում, իր ընդհանուր բազմամարդ ժողովում սոյն թուականի յունուարի 18-ին հաւաստի աղբիւրներից և ժողովի նախագահի մանրամասն զեկուցումից տեղեկանալով, որ փախստական գաղթականները ապրում են վերին աստիճանի յուսահատական և անտանելի թշուառութեան մէջ, եկաւ այն վերջնական եզրակացութեան, որ գաղթականութեան սովամահ, հիւանդ, մերկ բեկորներին ներկայ անտանելի դրութիւնից ազատելու միակ փրկարար միջոցն է նրանց վերադարձնելու իրենց երկիրը, իրենց տները։ Ժողովը միաձայն յանձնարարեց իր ներկայացուցիչներին, դիմել Մեծն Բրիտանիայի, Ֆրանսիայի և Ամերիկայի յարգելի ներկայացուցիչներին և խնդրել նրանց մարդասիրական աջակցութիւնը, որպէս զօրաւոր Սամարացի, վերադարձնել փախստականներին հասցնելու իրենց երկիրը, որով ազատած կը լինի ծայր աստիճան տառապեալ գաղթականներին ներկայ անտանելի դրութիւնից, հակառակ դէպքում մնացեալ բեկորներն էլ կարճ ժամանակից յետոյ սովամահութեան զոհ կը դառնան»։

Ստորագրում են վարչութեան նախագահ Բդնունի և վարչութեան անդամ պ. բժ. Ալաճեան և հետևեալ խնդրագիրը ներկայացնում են ուր հարկն է։

Ահա այդ խնդիրը.

Մեծն Բրիտանիայի, Ֆրանսիայի և Ամերիկայի յարգելի ներկայացուցիչներին։

Ձերդ գերազանցութիւն.

Մենք, Կարսի Հայրենակցական Միութեան անդամներս ժողովրդական բեզալիցիայի կողմի հետ ներկայացնում ենք Ձերդ ամենաբարի հայեցողութեան, որ մեր վարած գործի մեզ վրայ թողած պարտականութիւնը եղել է մեզ համար չափազանց ցաւալի։ Մենք վերջ ի վերջոյ յանգել ենք այն սոսկալի եզրակացութեան, որ մենք չպիտի կարողանանք մեզ տրամադրուած միջոցներով փրկել մեր թշուառ, վերջին աղքատութեան մէջ տանջուող ժողովրդին ոչնչական կորուստից։ Որպէս հետևանք տաճկական բանակի յանկարծական և անակընկալ ներխուժման մեր երկիրը՝ տեղական բնակչութիւնը ստիպուած էր թողնել տուն տեղ, շարժական և անշարժ սեփականութիւն և փախչել միայն իրենց կեանքը ազատելու համար։ Այն օրից անցել է տասն ամիս և այդ ժամանակաշրջանում մեռել է առնուազը 35 տոկոսը այդ անբախտ գաղթականներից. 15 տոկոսը այժմ վերջին յուսահատութեան մէջ հիւանդ պառկած ծառայում են անկողնի, իսկ մնացած չնչին մնացորդները, հիւծուած, կմախացած, սովամահ ապրում են քաղաքի ցուրտ ու խոնաւ նկուղներում և դուռ ու պատուհան չունեցող կացարաններում։ Ոչ ոք նրանց անունը տուող չկայ։ Բժշկական օգնութիւն հասցնող չը կայ և այս հակաառողջապահական պայմանների մէջ կոտորւում են։ Նրանց մեռելները շաբաթներով մնում են անթաղ։ Այս բոլորից յետոյ, այնուամենայնիւ լի հաւատով սպասում ենք որ այն ձեռքը, որ վերջ դրեց հայկական հարստահարութիւններին, վերջ կը դնէ նոյնպէս մեր ժողովրդի ներկայ սոսկալի դրութեան»։

Թէ յիշեալ բանաձևը, և թէ սոյն խնդրագիրը ստորագրեցին պ. պ. Բդնունի և բժ. Ալաճեան և պաշտօնական կնիքով վաւերացնելով յանձնեցին պատշաճաւոր իշխանութեան և ստացել են պատասխան, թէ «ձեր դրութիւնն ուղարկել ենք Կարս, երբ պատասխան ստանանք՝ ձեզ գրաւոր կը պատասխանենք»։

Սարիբեկ Տէր-Մելիքսեդեկեան

ՎՐԱՑ ԹԵՐԹԵՐԻՑ

Վրաց թերթերը զբաղուած են Վրաստանի Սահմանադիր Ժողովի ընտրութիւնների հարցով։ Այդ ընտրութիւնները նշանակուած են փետրուարի 14-ին։

«Էրթոբա»-ն իր առաջնորդողում այս հարցին վերաբերելով, գրում է, ի միջի այլոց, հետևեալը.

«Անցեալ տարուայ մայիսի 26-ին մենք յայտարարեցինք Վրաստանը որպէս անկախ հանրապետութիւն։ Մինչև այս հարկաւոր էր, որ այս մասին իմանայինք երկրի կարծիքը։ Տարաբաղդաբար այնպիսի դժուար ժամանակներում էինք ապրում, որ կատարել այս անկարելի էր։ Եթէ երկրի կամքը հարցնել ուզենայինք, մինչև ինքնապաշտպանութեան գործի վերջանալը, թիւրքերը բռնագրաւ Վրաստանը կուլ կտային։ Այս պատճառով, մենք, սոցիալ-դեմոկրատներս, ուրիշ կուսակցութիւնների հետ համաձայնութեան գալով, գլուխ բերինք գործը և մեր պատասխանատուութեամբ այս քայլը արինք։ Գերմանիան այս ակտի առթիւ եկաւ մեզ մօտ և մեզ ազատեց Թիւրքիայի ձեռքից։

Այժմ մենք գնում ենք ժողովրդի հետ, և կուզենք, որ նա ասէ, ուղիղ էր մեր կատարած քայլը, թէ սխալ, այսինքն՝ ինչն այժմ հիմնաւոր է այն, ինչ որ մենք հրատարակեցինք, հաստատ է անկախութեան այն ակտը, որը յայտարարուեց մայիսի 26-ին ժամը 4-ին։

Ահա թէ ինչու համար է հրաւիրւում Սահմանադիր Ժողովը»։

«Սախալխո Սաքմէ»-ն էլ նոյն նիւթի մասին գրում է հետևեալը.

«Վրաստանի անկախ հանրապետութիւն յայտարարելը տեղի ունեցաւ անցեալ տարուայ մայիսի 26-ին։ Այս տարուայ փետրուարի 14-ին կը քննուի այն, ինչ որ կատարուել է գրեթէ մի ամբողջ տարուայ ընթացքում։ Ի՞նչպէս է նայում Վրաստանը քաղաքական կուսակցութիւնների անցեալ գործունէութեան վրայ, ինչն է սխալ համարում, կամ ինչն է ուշադրութեան արժանի—ահա թէ ինչումն է Սահմանադիր Ժողովի նշանակութիւնը։ Սակայն բացի սրանից, Սահմանադիր Ժողովը մեր երկրի համար ունի նաև առանձին միջազգային նշանակութիւն»։

Այնուհետև թերթը շարունակում է խօսել այն մասին, թէ ովքեր են Վրաստանի անկախութեան թշնամիները։

«Վրաց կուսակցութիւններում չի գտնուի մէկը, որը չպաշտպանէր զանազան տեսակէտներով և զանազան ձևերով Վրաստանի անկախութիւնը։ Մենք խօսում ենք օտարազգի կուսակցութիւնների մասին, որոնք առանց բացառութեան մօտ չափ Վրաստանի և նրա անկախութեան թշնամիներ են։

«Тифл. Листокъ»-ի այն հարցին՝ թէ ինչպէ՞ս ճանաչենք թշնամիներին, միթէ ազգային նշանով,—պէտք է պատասխանել. մենք թշնամիներին այսպէս ենք որոշում—բոլորը նրանք, որոնք մեր անկախութեան հակառակ են և նրա դէմ են կռիւ մղում այս կամ այն ձևով—նրանք մեր թշնամիներ են։ Այնտեղ մտնում են, եթէ կամենում էք, ազգային տարրերն էլ, որովհետև, տարաբաղդաբար մենք դեռ չենք հանդիպել, ոչ ռուսի և ոչ հայի—որը անկեղծօրէն կողմնակից լինէր մեր անկախութեան։

Ի հարկէ, մենք այն մասսայի մասին չենք խօսում, որ դարեր շարունակ ապրել է այստեղ և վրաց ժողովրդի հետ միասին ապրում է թէ ուրախութեան և թէ տրտմութեան օրերը։ Ո՞վքեր են թշնամիները։ Կը հաշուենք՝ դաշնակցականները, ռուսները և հայ կադետները, էս-էրները, ռուս սոցիալ-դեմոկրատները և նրանց նմանները։ Թող «Тифл. Листокъ»-ը հաշուէ, թէ այդ կազմակերպութիւններում որքա՛ն վրացի կայ»։

«Սաքարթուելօ»-ն գրում է, ի միջի այլոց, հետևեալը.

«Ընտրական պայքարում կը մասնակցեն գլխաւորապէս երկու կուսակցութիւն՝ սոցիալ-դեմոկրատիան և ազգային-դեմոկրատիան։ Նրանց միջև կը լինեն սոց.-ֆեդերալիստները և սոցիալ-յեղափոխականները։ Սոցիալիստների գլխաւոր նպատակն է կամաց կամաց, աստիճանաբար միջոցների ձեռնարկելով վերջացնել այժմ տնտեսական հասարակարգը և սոցիալիստական-կոմմունիստական հասարակարգ հաստատել։ Հողերի խլումն սկզբում իսկ այդ տեսակ մտաշաւղով էր ընդունուած, բայց միայն մեր գիւղացիների գիտակցական և նպատակայարմար դիմադրութեան շնորհիւ. սոցիալիստները հրաժարուեցին իրենց մտադրութիւնը իրագործելուց և ընդունեցին ազգային-դեմոկրատներից ջերմագին թելադրուած սկզբունքը՝ հողը գիւղացիներին իբրև սեփականութիւն բաժանելու մասին։ Չնայելով սրան, սոցիալիստները չեն հրաժարւում իրագործելու իրենց սոցիալական [illegible]։

Ինչ վերաբերում է, թէ ինչ տեսակ կառավարութիւն ունենայ, զուտ սոցիալական, թէ կօալիցիոն,—թերթը արտայայտում է յօգուտ կօալիցիոն կառավարութեան և հիմնաւորում է այս միտքը այսպէս՝

«Սոցիալ-դեմոկրատիան համարեա թէ ամեն պայմաններում կորցրեց գաղափարականօրէն իր բոլոր դիրքերը և բոլոր հարցերում ընդունեց ազգային-դեմոկրատների սկզբունքները։ Կազմակերպչական զօրութիւնը չի նշանակում թէ զօրութիւն ունի և գաղափարական զօրութիւն։ Այս բանը մեր կեանքը պարզօրէն ապացուցեց։ Բայց երբ պէտք է երկրի կառավարութիւն հաստատուի, այնտեղ պիտի ներկայացուած լինեն այն գլխաւոր գաղափարները և նպատակները, որ արտայայտում են ամբողջ ժողովրդի բոլոր հիմնական տարրերը։ Եւ թէ անցեալը պարզ կերպով հաստատեց ազգային-դեմոկրատների գաղափարների կարողութիւնը, որը ստիպողաբար հնազանդեցրեց կառավարող կուսակցութեան, ազգային-դեմոկրատիան պարտաւոր է առանձին եռանդով կռիւ մղել այնպիսի պայմաններ ստեղծելու համար, որոնք կը նպաստեն բովանդակ Վրաստանի դեմոկրատիական հանրապետութեան ժողովրդի կամքի իրագործման, Սահմանադիր Ժողովի և նրա միջոցով հաստատուելիք կառավարութեան։ Ժողովրդի կամքի իրագործումը հնարաւոր է միայն մի սկզբունքի պաշտպանութեամբ։ Եւ այդ սկզբունքը—կօալիցիօն սկզբունքն է, որ ընդունուած է շատ դեմոկրատական պետութիւններում, և որը ազատում է կառավարութեան թուլութիւնից և տատանումներից»։

«Կլդէն» միևնոյն նիւթի մասին գրում է հետևեալը.

«Մենք գիտենք, որ Վրաստանում ընտրութիւնների ժամանակ կընդհարուեն մէկ կողմից սոցիալիստները, միւս կողմից ոչ-սոցիալիստները։

Սոցիալիստները կը սարքեն միտինգներ և առաջուայ պէս գեղեցիկ խօսքերով և մեծամեծ խոստումներով կը ցանկան իրենց կողմը գրաւել ժողովրդին։ Սակայն այսօր բարեբաղդաբար սոցիալական պրոպագանդը այնքան էլ աջողութիւն չի ունենայ որքան առաջ, ուստի ամեն մի վրացի, ձեռքը սրտին դրած անկեղծօրէն կասէ, թէ նա դեռ իր գլխի մասին է մտածում և յետոյ ուրիշի մասին։ Նա լաւ գիտէ, որ երկնքից ոչ ոք մանանայ չի թափի։ Այնպէս որ ամեն մի գիտակից ընտրող կը հետևի գործնականապէս մտածող ժողովրդին, և ոչ թէ նրանց, որոնք ասում են, թէ սարն ու դաշտը մէկ են»։

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈԼԼԷԳԻԱ
Հրատարակիչ՝ Հայ Ժողովրդական Կուսակցութիւն

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՁԱՅՆ"-Ի
գրասենեակում վաճառւում է նրա հրատարակութեամբ լոյս տեսած
ԳԷՈՐԳ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ
ԶԵՄՍՏՒՈՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ և ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ
ԳԻՐՔԸ
Գինը 50 կոպէկ։
Դիմել գրասենեակ՝ Головинскій пр. № 25. 6—16

ՀԵՑԿԱԿԱՆ ՇՕՖԷՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ ԵՒ ՇՕՖԷՐԱԿԱՆ ՈՒ ՀԵԾԱՆԻՒ-ՊԱՀԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

Հայերի մէջ առաջնակարգ կրթութիւն տարածող Կովկասեան ընկերութեան։
Նիկոլայեվսկի № 36։ Կիսամեայ դպրոցի վճարը 75 ռուբ. Ուսանողների 25 տոկ. զեղչ է։ 6—17

Տպարան «Շանթ» ([illegible]) Լոռիս-Մելիքեան № 23.